

УДК 378.14

DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-40

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Білявська Т.М., к. філол. н.,
доцент кафедри початкової освіти
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

У статті порушено проблему орфографічної грамотності майбутніх учителів початкової школи в процесі мовної підготовки. З'ясовано причини порушення орфографічних норм у писемному мовленні студентів і визначено шляхи вдосконалення рівня мовної освіти відповідно до сучасних вимог. Доведено значення орфографічної компетенції в контексті формування якісної професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, мовна компетентність, орфографічні норми, майбутній учитель, початкова школа.

В статтю затронута проблема орфографічної грамотності майбутніх учителів початкової школи. Определены причины нарушения норм орфографии в письменной речи студентов, а также рассмотрены пути повышения уровня языкового образования в соответствии с современными требованиями. Доказано значение орфографической компетенции в контексте формирования качественной профессиональной подготовки будущих специалистов в сфере образования.

Ключевые слова: профессиональное образование, качество образования, языковая компетентность, орфографические нормы, будущий учитель, начальная школа.

Biliavska T.M. THE PROBLEM OF SPELLING LITERACY OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS IN THE LANGUAGE TRAINING PROCESS

It is generally known that the presence of language in the established norms indicates a high level of its development. There is no objection that knowledge and observance of these norms is one of the basic requirements to a modern teacher. In the middle of a number of linguistic norms, spelling plays the prominent place. Surely, the thesis that knowing spelling rules and being able to apply them in writing is a universally accepted requirement for every modern person. In this context, the role of the elementary school teacher, which will lay the foundations for a competent letter of applicants for elementary education, will be special. The article raises the problem of spelling of future teachers of elementary school in the process of language training. The reasons of violations of spelling norms in the students' written language were determined and ways of improving the level of language education in accordance with modern requirements were determined too. The value of spelling competence in the context of formation of qualitative professional training of future specialists in the field of education is proved.

The research applied theoretical and empirical methods. With the help of theoretical methods, analysis and synthesis of literature from linguistics, didactics and contemporary Ukrainian literary language have been carried out; analysis of state documents in the field of language education; analysis of the volume and content of textbooks and manuals of the Ukrainian language for students of pedagogical specialties of higher educational institutions; analysis of the writing of future specialists in the field of "Primary education"; analysis and synthesis of best practices of scientists, teachers of philological disciplines of pedagogical faculties of higher educational institutions. With the help of empirical methods, the diagnostic of students was conducted (tests and a number of practical tasks are proposed).

Key words: professional education, quality of education, language competence, spelling norms, future teacher, elementary school.

Постановка проблеми. Загальновідомим є той факт, що наявність у мові установлених норм свідчить про високий рівень її розвитку. Не викликає заперечень, що знання та дотримання цих норм – це одна з основних вимог до сучасного вчителя. Посеред низки мовних норм чільне місце посідають орфографічні. Однак саме ці норми є в наш час предметом обговорення серед науковців. Відомо, що останнім часом у колі науковців порушено питан-

ня про видання нового правопису, в якому міститимуться певні зміни щодо чинних правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Орфографічна компетенція – складник мовної компетентності. Остання посідає одне з важливих місць у системі універсальних і спеціальних компетентностей учителя. У цьому контексті важливими видаються наукові розвідки таких учених, як О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горо-

шкіна, Т. Донченко, С. Караман, К. Климова, І. Кочан, Л. Кравець, В. Мельничайко, Н. Остапенко, Л. Паламар, М. Пентилюк, Ю. Рашкевич, Л. Скуратівський, Л. Струганець, Г. Шелехова й інші. Однак зазначене питання варто розглядати ще й у лінгвістичному контексті. Тому тут доречним видається звернутися до наукових праць учених-філологів (О. Авраменко, Д. Данильчук, С. Ермоленко, В. Німчук, О. Пономарів, І. Ющук та інші).

Постановка мети. Мета статті – дослідити проблему формування орфографічної грамотності майбутніх учителів початкової школи в контексті професійної підготовки; висвітлити вимоги, які ставить суспільство перед сучасним учителем; з'ясувати, чи відповідає рівень мовної підготовки майбутнього вчителя сучасним запитам суспільства.

У дослідженні застосовано теоретичні й емпіричні методи. У межах теоретичних методів здійснено аналіз і синтез літератури з лінгводидактики та сучасної української літературної мови; аналіз державних документів у галузі мовної освіти; аналіз обсягу і змісту підручників і навчальних посібників з української мови для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів; аналіз писемного мовлення майбутніх фахівців за спеціальністю «Початкова освіта»; аналіз і синтез передового досвіду роботи науковців, викладачів філологічних дисциплін педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. За допомогою емпіричних методів проведено діагностику студентів (запропоновано тестування й низку практичних завдань).

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблеми формування орфографічної грамотності майбутніх спеціалістів варто розглядати в різних аспектах. Зокрема, нині точаться численні дискусії щодо питання, яким повинен бути національний правопис; гостро стоїть проблема щодо орфографічних норм української мови. Відомо, що Українська національна комісія підготувала проект редакції нового Українського правопису. Це дає підставу стверджувати, що буде змінено низку чинних орфографічних правил. О. Авраменко вважає: «Проект нової редакції «Українського правопису» не надто вже й радикальний. Зміни прогнозовані й мають під собою ґрунт, хоча, відчуваю, обурених (небайдужих) українців буде багато» [3]. У цьому контексті варто зауважити, що український правопис неодноразово до цього зазнавав певних змін. Так, не викликає заперечень той факт, що в радянський період відбувалась агресивна

русифікація. Відповідно, правописні норми змінювали так, щоб наблизити українську мову до російської. Зокрема, в той період усунуто з української абетки літеру «ґ» (1933 р.), змінено правило вживання роду в деяких словах іншомовного походження тощо. Також у той час із лексикографічних джерел вилучено низку слів, які були нормативними для української мови. Наприклад, *водозбір* змінено на *басейн* (рос. бассейн), *відсоток* – на *процент*, *годен* – *могти*, *мапа* – *карта*, *мати рацію* – *бути правим*, *мірило* – *масштаб*, *попри* – *повз*, *рівник* – *екватор* (рос. экватор), *філіжанка* – *чашка*, *цяцькарня* – *фабрика іграшок*, *наразі* (взагалі вилучено як штучне утворення) [5]. До активного вжитку ввійшли такі слова: *аеропорт* (а до пасивного – *летовище*), *білка* (а до пасивного – *вивірка*), *каблуки* (а до пасивного – *підбори*), *фотокартки* (а до пасивного – *світлини*). Ці лексеми не відповідали тогочасній мовній політиці, оскільки віддзеркалювали особливості української мови. У 90-х роках ХХ століття в Україні розпочався процес відродження мови, повернення «репресованих слів». Крім того, з розвитком суспільства виникали нові поняття, відповідно, виникла потреба у зміні та перегляді правописних норм.

У 1993 році ухвалено новий Український правопис, згідно з яким відбувається навчання в школах і вищих навчальних закладах. Проте очевидно, що в наш час цей правопис потребує оновлення. У цьому контексті видається важливим, на наш погляд, «Проект найновішої редакції Українського правопису», який розроблено в 1999 році під керівництвом члена-кореспондента НАН України В. Німчука. Зазначений проект правопису офіційно не затверджено. Проте в наш час за цим правописом працюють видавництва «Свічадо», «Літопис», «Критика»; низка українських письменників використовують варіант такого правопису під час написання своїх творів (О. Забужко, Ю. Андрухович та інші); окремі його пункти віддзеркалено в мовленні каналу СТБ й інших каналів.

Отже, можемо дійти висновку, що ми живемо і працюємо в умовах правописного плюралізму, адже не викликає заперечень, що радіо, преса, а особливо телебачення та Інтернет чинять вагомий вплив на сучасну молодь. Так, Д. Данильчук у дослідженні зазначає: «Після появи в Україні комерційних (недержавних) мовників у радіо- і телебаченні питання правопису торкнулися й цього сектору медіапростору – наймасовішого за аудиторією» [2, с. 116]. Також учений наголошує: «Із виходом на всеукраїнський телепростір таких гігантів комер-

ційного телебачення, як «1+1», ICTV, СТБ, «Новий канал» «5 канал» та інші, буквально кожний із них запропонував глядачам власну позицію щодо норм сучасної української літературної мови» [2, с. 116]. Окрім цього, маємо таку саму проблему й у видавничій галузі, де редактори стикаються з розмаїттям орфографічних систем.

Отже, така ситуація, безумовно, впливає на мовлення сучасної молоді. Відомо, що писемне мовлення є вторинним щодо усного. Відповідно, на першому етапі це відбито в усному рівні, а на другому етапі спостерігаємо відбитки правописного плюралізму в писемному варіанті мовлення сучасних студентів.

У випадках правописної невпорядкованості варто було б звернутися до довідкових чи лексикографічних джерел. Однак і тут маємо проблему. По-перше, чинний Український правопис не дає однозначної відповіді на всі сучасні запитання; по-друге, низка орфографічних словників, зокрема й академічних, потребують оновлення й перевидання. Орфографічні словники, укладені різними авторами, зовсім неоднаково тлумачать положення згаданого правопису або й узагалі орієнтуються на альтернативні правописні концепції (те саме стосується й багатьох словників-довідників із правопису, підручників, посібників) [2, с. 6]. Отже, тут постає проблема навчально-методичного забезпечення, яка є вкрай важливою саме в навчальних закладах.

Не викликає заперечень теза, що знати орфографічні правила й уміти застосувати їх на письмі – це загальноовізані вимоги до кожної сучасної людини. Відомо, що основні навички грамотного писемного мовлення ми здобуємо в загальноосвітній школі. Однак для певних груп мовців цього обсягу знань достатньо. Проте ж існує група мовців, для яких знання мови є основним робочим інструментом, тому й вимоги до рівня їхнього писемного мовлення мають бути значно вищими. Серед них почесне місце посідають учителі, які формуватимуть правописні навички учнів. У цьому контексті особливою видається роль учителя початкової школи, який закладатиме основи грамотного письма здобувачів початкової освіти. Однак через економічні, політичні та соціальні проблеми в державі роль сучасного вчителя частково є знеціненою, відповідно, в рейтингові престижних спеціальностей ця професія знаходиться на нижніх позиціях. Тому на спеціальності «Початкова освіта» здебільшого вступають студенти із середнім рівнем знань, а іноді й узагалі з низьким. У зв'язку з цим серед сучасного контингенту студентів, які обрали спеці-

альність учителя початкової школи, маємо незначну кількість студентів з високим рівнем знань, зокрема, з української мови. У цьому контексті актуальною видається проблема якісної підготовки з української мови в межах вищого навчального закладу. Однак і в цьому питанні маємо протиріччя. По-перше, значно скорочено години з курсу «Сучасна українська літературна мова» на спеціальності «Початкова освіта»; по-друге, такий предмет, як «Практикум з українського правопису», належить до варіативної частини. А це означає, що не є обов'язковим для вивчення. Варто наголосити, що саме в межах зазначених предметів ми маємо виробити правописну грамотність і сформувати орфографічну компетенцію майбутніх учителів початкової школи.

Згідно з робочою програмою з курсу «Сучасна українська літературна мова» (для студентів спеціальності «Початкова освіта»), передбачено вивчення розділу «Орфографія». У межах цього розділу студенти вивчають принципи українського правопису, орфографічні норми тощо. Однак через значне скорочення годин на вивчення цього матеріалу заплановано одне аудиторне заняття або взагалі ці теми рекомендовано на самостійне опрацювання. Уважаємо важливим наголосити, що в межах зазначених двох курсів варто було б запланувати й, головне, реалізувати вивчення історичного аспекту щодо становлення та розвитку нашого правопису. «За понад тисячолітню історію української орфографії було розроблено майже 50 різних правописних систем, у яких удосконалювалися правила написання» [1, с. 162]. Тут варто було б запропонувати на вивчення та обговорення такі теми. По-перше, актуальним є питання щодо формування української орфографії в XIX столітті (правопис О. Павловського; максимовичівка – історико-етимологічний правопис, розроблений М. Максимовичем; правопис «Русалки Дністрової»; правопис Т. Шевченка; правописні системи, які розробили відомі українські вчені-мовознавці: кулішівка, драгоманівка, желехівка). По-друге, не менш важливою видається проблема розвитку українського правопису у XX столітті. Тут варто розглянути зі студентами питання щодо створення єдиного національного правопису в роки творення української державності (1917–1919 рр.); правописні реформи першої половини XX століття; Український правопис 1990 року та його вплив і перебіг мовно-правописних дискусій. Безперечно, робота з теоретичним матеріалом (історичного характеру), його аналіз сприятимуть усвідомленню сучасних орфографічних норм і правил.

Важливим також видається знання сучасних правописних тенденцій та аналіз чинних правил. Така робота вимагає аудиторного опрацювання. Поза межами аудиторії вкрай важко проаналізувати правописні питання, які є предметом обговорення в сучасному суспільстві, висвітлити погляди відомих мовознавців щодо зазначених питань.

Окрім теоретичної підготовки, не менш важливою видається практична робота. Тут важливо наголосити, що нині у вищих навчальних закладах перевагу надають такому виду перевірки знань, як тестування. Не викликає заперечень, що це один із ефективних методів роботи зі студентами. Однак, на нашу думку, в контексті перевірки знань з орфографії цей метод не повинен переважати. Тут важливими є й інші види робіт і перевірки знань. Зокрема, не варто залишати поза увагою написання диктантів, комплексних контрольних робіт із різними видами завдань, виконання вправ. Варто наголосити, що особливо ефективними вважаємо вправи з ключами. Така робота є ефективною як для студента, так і для викладача. У студентів є можливість з'ясувати, чи правильно виконано завдання, а у викладача – швидко перевірити велику кількість робіт.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, орфографічні норми, як й інші норми, повинні бути єдиними, стабільними та, головне, обов'язковими для всіх носіїв української мови. Тому не викликає заперечень, що нині вкрай потрібні нові єдині правила правопису, які відповідали б

українській правописній традиції, віддзеркалювали новітні мовні явища й набули поширення в різних сферах наукового, суспільного та культурного життя.

Сьогодні, коли актуальним є питання формування мовної компетентності майбутнього вчителя, досить гостро постає проблема орфографічної грамотності майбутніх фахівців, адже орфографічна компетенція є чи не одним із найважливіших складників фахової мовної підготовки майбутніх педагогів. Не викликає заперечень, що мовна компетентність учителя не визначається тільки цим складником. Однак орфографічна грамотність – головна ознака фахової підготовки майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Данильчук Д.В. Український правопис: роздорижжя і дороговкази. Київ : Либідь, 2013. 224 с.
3. Проект нової редакції Українського правопису. URL: <http://xn--80aafnzkiym.xn--j1amh/main/549-proekt-novoi-redakcii-ukraiinskogo-pravopisu.html> (дата звернення: 28.12.2018).
4. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
5. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: документи і матеріали / упоряд. Л. Масенко та ін. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.